

Sklandi vaiko kalba ir turtingas žodynas – tėvų ar logopedo atsakomybė?

Austėja Zovytė VšĮ „Bernardinai.lt“ žurnalistė

Unsplash.com nuotrauka

Kalba – pagrindinė ir svarbiausia priemonė, kuria vaikas susipažįsta su savo artimiausia aplinka ir jį supančiu pasauliu. Dėl šios priežasties visų tėvų noru tampa sklandi ir tvarkinga kalbos raida. Specialistai pabrėžia – kalbos ugdymas turėtų prasidėti ne trečiaisiais ar priešmokykliniais gyvenimo metais, o nuo pirmųjų gimimo dienų.

Kalbos raidą lemia artimas vaiko ir tėvų ryšys

„Nuo gimimo tėvai turėtų skatinti vaiko komunikacinius bei kalbinius gebėjimus ir įvairiais žaidimais lavinti tiek žodyną, tiek kalbos supratimą ir aktyvesnę bendravimą“, – sako Vytauto Didžiojo universiteto (VDU) Švietimo akademijos docentė ir Logopedinės pagalbos centro direktorė prof. dr. VILMA MAKUSKIENĖ.

Pasak profesorės, pirmieji kalbos lavinimo būdai, prasidedantys nuo kūdikystės, turėtų būti paremti kuo artimesniu tarpusavio bendravimu.

„Jeigu vaikas gimė sveikas ir nėra jokių rizikos veiksnių, galinčių lemti kalbinius sutrikimus, tai ankstyvame amžiuje kalbos skatinimo būdai yra aktyvus bendravimas, aplinkos pažinimas, nešiojimas, prisilietimas ir malonius jausmus kelianti tėvų bei vaiko sąveika.

Vaikas ankstyvame amžiuje pradeda pažinti pasaulį, turtėja pasyvusis žodynas. Jei tėvai tam skiria pakankamai laiko, vaikas greičiau pradeda suprasti kalbą ir kartoti suaugusiųjų tariamus trumpus žodžius“, – teigia V. Makuskienė.

Specialistė ragina atkreipti dėmesį į anksčiau gimusių bei turinčių genetinių ar kitų ligų vaikų kalbos raidą.

doc. dr. Vilma Makauskienė, Vytauto Didžiojo universitetas

Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademijos docentė ir Logopedinės pagalbos centro direktorė prof. dr. Vilma Makauskienė. Asmenio archyvo nuotrauka

„Neretai šie vaikai susiduria su maitinimosi sunkumais, turi per didelį ar per žemą raumenų tonusą, ir tai gali būti požymiai, kad vėliau vaikui bus sunku mokytis kalbėti. Kiekvienam vaikui yra svarbus kalbos lavinimas bendraujant su šeimos nariais, tačiau turint vienokių ar kitokių sveikatos sutrikimų, galinčių lemti kalbos raidą, ankstyva specialistų pagalba bendradarbiaujant su vaiko tėvais tampa ypač reikšminga“, – teigia ji.

Pasak V. Makauskienės, kalbos raidos pradžioje vaikas kaupia pasyvų žodyną – pradeda sieti aplinkoje matomus objektus ir daiktus su juos atitinkančiais žodžiais. Vienas paprasčiausių būdų, kaip prie to gali prisidėti tėvai – supažindinti vaiką su kasdienių daiktų pavadinimais.

„Galima pradėti mokyti kartoti skiemenis, garsų junginius ir laipsniškai pereiti prie lengvų ir paprastų žodžių, kuriuos vaikas dažnai girdi savo aplinkoje. Vėliau jis į juos pradės rodyti pirštu, o tai reikš, kad ima suprasti kalbą ir sieti girdimus žodžius su tam tikrais objektais, veiksmais ar šeimos narių vardais“, – kalba specialistė.

Nors kalbos raidos sutrikimų kasmet daugėja ir jie išlieka tarp labiausiai paplitusių sutrikimų pasaulyje, logopedė įžvelgia ir teigiamą pusę – didėja tiek ankstyvosios diagnostikos galimybės, tiek tėvų supratingumas.

„Šiais laikais kalbos sutrikimai yra atpažįstami anksčiau, retai vadovaujamosi nuostata, kad nieko tokio, vaikas išaugs, ir daugumos vaikų, ypač berniukų, kalba vėluoja. Šiuolaikiniai tėvai turi daug informacijos, jie supranta, kad kalbos raidos vėlavimas gali turėti neigiamų pasekmių mokantis rašyti, skaityti ir kitų dalykų. Aktyvėja visuomenės švietimas apie įvairius kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimus“, – sako V. Makauskienė.

Irmanto Gelūno / „BNS Foto“ nuotrauka

Ne tik logopedo darbas

Šiaulių lopšelio-darželio „Žirniukas“ logopedė metodininkė JURGITA LENDRAITIENĖ vardija dažniausiai vyraujančių kalbinių sutrikimų rūšis.

„Prie lengvesnių kalbos ir kalbėjimo sutrikimų priskiriami fonologiniai sutrikimai, kai vaikas nediferencijuoja, praleidžia garsus ir negeba taisyklingai suformuluoti jų sekų. Taip pat – fonetiniai sutrikimai, kai susiduriame su sunkumais tardami tam tikrus garsus ir juos pakeisdami kitais, pavyzdžiui, kai vietoj „r“ tariama „l“.

Esant sunkesniai kalbos sutrikimui, sutrinka ne tik garsų tarimas, girdimasis suvokimas, bet ir visa kalbos sistema: gramatika, žodynas, sakinio struktūra, kalbos suvokimas“, – vardija J. Lendraitienė.

Logopedė pastebi vis dažnėjančius autizmo spektro sutrikimų atvejus, galinčius lemti vaiko kalbos raidą. Pasak specialistės, didžiulę įtaką sėkmei daro tėvų ir specialistų bendradarbiavimas.

Šiaulių lopšelio-darželio „Žirniukas“ logopedė metodininkė Jurgita Lendraitienė. Asmeninio archyvo nuotrauka

Esant šiam sutrikimui, dažniausiai nukenčia socialinė sąveika su aplinkiniais, bendravimas, elgesys. Vieniems gali būti sunku suprasti ir vartoti žodinę kalbą, kiti gali visai nekalbėti, tą daryti ribotai arba kalbėti gerai, bet sunkiai suprasti pokalbio subtilybes“, – pasakoja J. Lendraitienė.

„Dažnai tikimasi, kad viską pakoreguos logopedas, bet tai yra ne tik mūsų darbas, o ir padėti šiems vaikams nėra lengva. Įveikiant tiek lengvus, tiek sunkius sutrikimus, labai daug kas priklauso nuo tėvų. Jeigu jie prisideda ir galime dirbti išvien – rezultatai būna neįtikėtini. Deja, tokių tėvų nėra daug, nes daugelis yra pasinėrę į savo darbus, ir tam, kad vaikas netrukdytų, lengviau yra įjungti kompiuterį ar paduoti telefoną“, – stebisi pašnekovė.

Vaizdinga kalba neperlenkiant lazdos

„Kalba yra kaip struktūra“, – teigia VDU Ikimokyklinio ir pradinio ugdymo katedros doc. dr. ALDONA MAZOLEVSKIENĖ ir primena apie vaikų individualius gebėjimus bei skirtingą vystymosi tempą.

„Kiekvienas vaikas turi savo gyvenimo ritmą, taip pat ir kalbos srityje. Kartais tėvai būna nusivylę, kad metukų vaikas tarsi dar nekalba, bet jis tą daro kitaip – kūno, garso ir žodine kalba.

Kalba yra kaip tam tikra struktūra, ir mes, suaugusieji, turime būti gerai perpratę jos lygmenis: fonetinį arba tarimo, leksinį arba žodyno, sintaksinį ir galų gale gramatinį. Jeigu vaikas netaria kurio nors garso, tai negalės išstarti ir viso žodžio. Nesuvokę, kokią įtaką vienas lygmuo daro kitam, galime nesuprasti, kaip vystosi vaiko kalba“, – sako A. Mazolevskienė.

Vaikai kalbos mokosi mėgdžiodami artimąją aplinką, todėl tėvai taip pat turėtų tapti švarios ir vaizdingos kalbos pavyzdžiu. Pasak ugdymo specialistės, kokio sudėtingumo kalba derėtų kalbėti su atžala, lemia amžiaus tarpiniai. Vienas iš pavyzdžių – posakių vartojimas.

„Sakai vaikui „eik, užmesk akį pro rakto skylutę“, o jis atsako „aš tau akių nemėtysiu“. Iš vienos pusės, tai parodo amžiaus tarpsnį, kad vaikas galbūt dar nėra pajėgus perprasti, iš kitos pusės – meta akmenį į suaugusiųjų daržą dėl to, kad jie jo nekalbina vaizdžiais posakiais.

Svarbu neperlenkti lazdos ir atsižvelgti į žodžių suvokimo lygį. Jeigu šito nesuprasime, galiu mėtyti tas akis metukų vaikui, tačiau naudos nebus jokios. Visai kitaip, jeigu penkiameis girdi tokius gražius posakius kaip kad „kiškiai pyragus kepa“. Jeigu tokių žodžių nevertosime ir šnekėsime tik buitine kalba, vėliau karpysime ausimis, kodėl vaikas vieno ar kito žodžio nesupranta“, – apie vaizdingos kalbos vartojimą kalba A. Mazolevskienė.

Pasak ugdymo specialistės, lygiai taip pat svarbu stebėti skaitantį vaiką ir jo reakciją į perskaitytus žodžius.

„Jeigu vaikas skaito savarankiškai, tai suaugusysis turi nenuleisti akių. Kartais jis tik rankytę kilsteli, ir tu supranti, kad užkliuvo už tam tikro žodžio. Labai svarbu vėliau suteikti grįžtamąjį ryšį: sugalvoti klausimą ir žiūrėti, ar jis atsakydamas pavartojo tą žodį. Jeigu nepavartojo, vadinasi, per mažas mano, kaip suaugusio žmogaus, indėlis“, – teigia pašnekovė.

Knygos skaitymas – neatsiejama šeimos dalis

Nors šiuolaikinėje visuomenėje vis didesnę reikšmę užima technologijų naudojimas, tačiau tradicinių knygų skaitymas vis dar išlieka esminė priemonė, lavinanti vaikų raštingumo įgūdžius ir žodyno įvairovę.

Vertėja, debiutuojanti rašytoja ir knygos mažiesiems „Rytės ratai“ autorė AUDRONĖ KVIETKUTĖ tvirtina – knygų skaitymas yra neatsiejama šeimos ir vaiko gyvenimo dalis.

„Kartais žmonėms atrodo, kad vaikas turi pats pradėti skaityti, o tėvams reikia tai tik pristatyti ir palikti kapanotis. Man atrodo, kad viskas prasideda šeimoje, todėl labai svarbu nuo pat kūdikystės, kai vaikas net nesupranta, į ką žiūri, parodyti knygą kaip daiktą, liesti puslapius ir iliustracijas“, – teigia rašytoja.

Vertėja, rašytoja Audronė Kvietkutė. Asmeninio archyvo nuotrauka

Pasak A. Kvietkutės, svarbu, kad vaikas aplink save matytų skaitymą puoselėjančią aplinką: knygas ir jas skaitančius žmones. „Jeigu mes su vaiku neskaityme, nebendraujame, slepiamės už technologijų ir vėliau dėl visko jas kaltiname, tada sunku tikėtis, kad vaiko žodynas plėsis ir jis iš kažkur pasisems vertybių, kurias norime įdiegti“, – tvirtina ji.

Debiutuojančios autorės teigimu, vienu iš būdų, kaip galima sudominti vaiką skaitymu, gali tapti rimuoti tekstai. „Tai nuostabus būdas, kaip galima vaiką sudominti kalba: skaityti įvairiomis intonacijomis, pasirinkti atskirus personažus, lavinti klausą. Ne tik atpažinti raideles, bet ir kalbos skambesį.

Dažnai išgirstu suaugusiuosius kalbant, kad mano vaikas nemėgsta rimuotų istorijų, todėl eilėraščių neskaityme. Tačiau rimuota kalba yra puikus būdas perduoti vaikui įspūdį ir papasakoti istoriją, taip daug geriau atsiskleidžia kalbos skambesys, ypač tokios kalbos kaip lietuvių. Suaugusiesiems skaityti dešimt ar dvidešimt kartų tą pačią istoriją taip pat tampa daug mieliau“, – šypsosi A. Kvietkutė.

Dažnas galvosūkis, kylantis rašant literatūrą vaikams – kokio sudėtingumo kalbą reikėtų vartoti? Žodžiai turėtų būti paprasti, tačiau tuo pat metu lavinantys ir plečiantys žodyną. Pasak A. Kvietkutės, sudėtingesnių žodžių nereikėtų bijoti.

„Vaikai yra labai imlūs, tad tai yra puikusia galimybė įmesti kruopelę, kuri gali sužadinti smalsumą: o ką reiškia šis žodis?

Nereikia į tai žiūrėti infantiliai, bendraukite su vaiku kaip su sau lygiu. Mes, suaugusieji, kartais bijome, kad vaikas gali nesuprasti ir jam bus per sudėtinga. Bet to daryti nereikia, nes, jau išmokęs skaityti ir pamatęs tą patį žodį, jis nebeišsigąs, o jei kažkas bus neaišku – visada galės paklausti“, – atsako autorė.

Dvikalbystė, kurios nereikia dramatinuoti

Užsienio šalyse gyvenančių šeimų dvikalbystė – gausybe mitų apipinta tema. Nors prieš keletą metų buvo perspėjama, kad tokiomis aplinkybėmis vaikas praras gebėjimus kalbėti gimtąja kalba, šiandien į dvikalbystę žiūrima kur kas laisviau.

Vienas iš pavyzdžių – Didžiojoje Britanijoje gyvenančios A. Kvietkutės šeima. Pasak rašytojos, nors sūnus turi dvi gimtąsias kalbas ir kasdienėje aplinkoje dažniau tenka girdėti užsienio kalbą, situacijos ji nedramatizuoja.

„Mūsų atveju nėra taip, kad vaikas kalba vienodai gerai angliškai ir lietuviškai. Jo aplinka yra anglakalbiai – seneliai, tėtis, mokykla, todėl turiu į tai žiūrėti realistiškai“, – sako ji.

Moteris džiaugiasi, kad su sūnumi gali bendrauti lietuviškai, skaityti knygas, vasaros atostogas leisti Lietuvoje, kur sūnus su seneliu žaidžia šachmatais ir mokosi lietuviškus terminus.

„Matau, kad sėkla pasėta, ir žinau, kad, kai jis bus paauglys ar studentas, duok Dieve, studijuojantis Lietuvoje, visi šie pamatiniai dalykai giliai išliks. Noriu, kad jis didžiutąsi esantis lietuvis ir nesigėdytų savo tapatybės. O kartu su tapatybe eina ir kalba“, – tikina A. Kvietkutė.

Panašią poziciją išsako ir mokslinių publikacijų apie ikimokyklinio amžiaus dvikalbystę autorė A. Mazolevskienė. Pasak specialistės, siekiamybė išmokyti vaiką gerai šnekėti abiem kalbomis – misija įmanoma.

„Jeigu tai yra dvikalbystė nuo pat gimimo, tai aš visą laiką sakau – vaikas turi dvi gimtąsias kalbas. Jeigu suaugęs elgsis teisingai, naudos pasaulinio lygmens metodus ir neprisidarys klaidų, tai gali būti siekiamybė, kad vaikas tobulai šnekės ir viena, ir kita kalba“, – įsitikinusi pašnekovė.

„Senais gerais laikais rašiau apie puskalbystę – kai žmogus negeba švariai, taisyklingai ir gražiai kalbėti nei viena, nei kita kalba. Dabar leisčiau sau atmesti puskalbystės terminą, nes ir pasaulinės tendencijos eina to link – ar gali vaikas iš karto kalbėti švariai vos palankęs vienus metus darželį ar mokyklą? Žinoma, kad ne“, – sako specialistė ir priduria, kad norint, jog vaikas nepamirštų gimtosios kalbos, reikia tėvų pastangų ir galimybės kurti kalbines situacijas.

„Turėdamas tvirtus šnekamosios buitinės kalbos pagrindus, jaunas žmogus gali būti ramus, kad jį priims į kolektyvą ir su juo bendraus. O kad nuo to suprastės lietuvių kalbos poreikis – netikiu.

Vienintelis reikalavimas yra toks, kad vaikas turėtų galimybę kalbėti abiem kalbomis beveik vienodą laiką ir tai daryti intensyviai, o ne skirti prioritetą tik vienai kalbai. Pavyzdžiui, jeigu rusakalbiui vaikui atėjus į lietuvišką darželį nuo ryto iki vakaro pilsime tik lietuviškai, tai jis praras savo gimtąją kalbą. Vadinasi, šeima turi pasiraitoti rankoves, nenuleisti rankų, palaikyti gimtąją kalbą, o tada turės tikrą dvikalbį vaiką. Vėliau jis tik padėkos ir dar trečią kalbą sau pasidovanos“, – teigia A. Mazolevskienė.

Vaikai tarpusavyje bendrauja anglų kalba

Logopedė J. Lendraitienė duria pirštu į pastebimą šių laikų tendenciją – dažną mažamečių anglų kalbos vartojimą.

„Mane, kaip logopedę, gąsdina tai, kad mūsų vaikai pradeda kalbėti nebe lietuviškai, o angliškai. Kiti logopedai net rekomenduoja išjungti anglišku filmukų garsą“, – sako Šiaulių lopšelio-darželio „Žirniukas“ logopedė J. Lendraitienė.

Specialistė prasitaria ir apie anglų kalbos būrelius, kurie, pasak pedagogės, kasmet darosi vis populiariesni.

„Aš esu griežtai prieš, ypač tiems vaikams, kuriems reikia logopedo pagalbos. Kai vaikas jau yra paaugęs ir nebeturi jokių kalbinių problemų, tada prašom. Įdomiausia, kad yra nuomonių, jog anglų kalbos reikia plečiant akiratį. Kokia gali būti kalba apie akiračio plėtimą, jeigu vaikas nemoka savo gimtosios kalbos?“ – klausia J. Lendraitienė.

Straipsnis parengtas iš Valstybinės lietuvių kalbos komisijos vykdomos Lietuvių kalbos prestižo stiprinimo programos lėšų.